

sno je da bitnost sakramenta ne traži vokalnu ispovijed, niti je traži božanska zapovijed, nego je uvedena iz običaja koji je primio snagu crkvenog zakona (Merkelbach IV, br. 519). Ako opstoji dovoljan razlog, ispovijed se može obaviti i samo znakovima. Međutim, dok moralnom sigurnošću ispovjednik konstatira da opstoje znakovni nespособnosti ili nedostojnosti, nema opravdanja da se podijeli odrješenje. Tko može znati što se odvija u nutrini, ako nema znakova da je penitent barem dubie dispositus? (vidi Merkelbach IV, br. 438 i slijed). Ako je netko odbijao svećenika, a nikakvim znakom nije dokazao raspoloženje na pokajanje, nije lako ustvrditi da su uvjeti za odrješenje dovoljni. Rekao bih dakle i ja s piscem da je in extrema necessitate dovoljno samo unutarnje skrušenje, ali uz uvjet da *protivni* znakovni nijesu očiti (vidi Merkelbach u djelu *De variis poenitentium categoriis*, str. 91).

Malo sam se više zadržao u osvrtu na ovo djelo P. Nole. Ono i zaslužuje. Štogaod sam rekao išao sam za tim da popunim ili pogledam u problematiku i s drugog gledišta, da se dobije integralan pogled u pitanja. Pišćeve su zasluge za kazuistiku kod nas velike. Njegova suradnja u BS jest dragocjen prilog u čvršćivanju i unapređivanju moralke. Njegovo iskustvo stvara u čitaocima povjerenje u njegov sud. Davno je i Aristotel upozoravao da mladi, bilo radi manjka iskustva, bilo radi nestaloženosti emocionalnog života, nijesu sposobni za etička pitanja (*Ethicorum*, lib. I, lect. 3, br. 32—42). Zahvalni smo piscu za ovo djelo, i neka ne bude zadnje.

Dr J. K.

STUDIA MORALIA, III, Rim 1965. Izdala »Academia Alfonsiana« ili Institut za teološku moraliku.

U BS 1966. str. 149. osvrnuo sam se na prvi i na drugi svezak ove kolekcije. Sada imamo i treći svezak. Raspravlja o temama s tri osobita područja teološke moralke: fundamentalke, sociološke moralke i s područja za »ažuriranje« moralke.

P. Häring otvara fundamentalnu moraliku studijom o vrednotama s kršćanskog gledišta. Taj članak je najprije publiciran u Bog. smotri 1965, str. 176-187, odakle je uzet i summarium na latinskom jeziku. — Joseph Owens analizira »universale ethicum« kod Aristotela. Poznato je da je Sokrat postavio temelje formiranja etike kao znanosti, ali Aristotel postavlja problematiku u njejoj širini. Iako se Aristotel donekle poziva na helenističku kulturu, ipak, zaključuje auctor članka, ne samo da je valjana nego i korisna primjena načela njegove etike na bilo koju kulturu. Nikakvo čudo da se vrijednost Aristotelovoj etici priznaje i od krugova izvan onih religiozno orijentiranih. Tako u izdanju Aristotelove etike u Beogradu 1958. ističe se kako je njegova etika osnovana na razumu i iskustvu te usko spaja ideju i stvarnost. Aristotelovu etiku resi energizam, tj. ne daje glavno mjesto znanju o kreposnom djelovanju, nego praksi ili zbiljskom djelovanju (str. IX-XIV). — Edouard Hamel povijesno i doktrinalno ispituje značenje izraza »epikia«, naglasujući suvremenu tendenciju da joj se značenje proširi. Poziva na pravilnu revalorizaciju. — D. Capone nastavlja raspravu o nauci sv. Alfonsa u odnosu na probabilizam.

Sekciju sociološke moralke počinje Vereecke s člankom o odnosu između pojedinca i zajednice prema G. d Oeckam, koji zastupa radikalni individualizam, s negativnim posljedicama, jer »in Ecclesia fovet activism anarchicum«. Naglašava da je sv. Toma više naglašavao čovječju socialnost, dok »schola franciscana magis ad individualismum declinavit«. — J. Endres traži uzroke opadanja cijena prema vlasti, odnosno nepovjerenja prema vlasti. Te uzroke nalazi i kod nosioca vlasti i kod podanika. — Sean O Riordan upušta se u delikatni problem odnosa između vlasti i poslušnosti pa insistira na proučavanje socijalne psihologije. — P. Lippert predočuje važnost pastoralnog pitanja: da li praktično kršćansko življenje posjeduje misionarsku snagu prema onima koji nijesu vjernici, da ih privuče, pokazujući im istinitost kršćanske istine na djelu?

Konačno, zalazeći u suvremenu moralnu problematiku, najprije T.

Tornoville predočuje više filozofski aspekt između teizma i ateizma. — Stenger H. analizira tri razvojne faze vjere u čovjeka: od prirodne religioznosti do vjere u objavu — od djetinjske vjere do zrela kršćanstva — od ideoloških zabluda u vjeri do dijaloškog kontakta s Bogom. S tim u vezi pokazuje na problematiku sumnja u vjeri, otpora prema objavi i duhovne tromosti. — A. Regan izvodi na čistac moralni aspekt transplantacije organa s čovjeka na čovjeka. Poziva se na zaključke moga članka iz god. 1957. u reviji »Perfice munus«, Torino, str. 572. i slijed. U bitnosti se oba članka slažu, ali Regan okuplja sve dokaze oko onog iz ljubavi prema bližnjemu. Periferna razmimoilaženja, ima nade, uklonit će se daljnjim proučavanjem pitanja koje je, bez sumnje, od velike praktične vrijednosti. — Delhaye traži historijski razvoj nauke o celibatu, a P. Mietto o spolnoj čistoći kod sje-menistaraca i učenika apostolskih škola.

U svakom slučaju radovi u ovoj kolekciji pružaju znatan doprinos promicanju moralne znanosti. Na visini su naučne ozbiljnosti i objektivnosti. Djelo se preporuča samo po sebi.

Dr J. K.

VILKO FAJDIGA, Praktična apologetika (ciklostilom), Ljubljana 1964, str. 305.

Čin vjere i krepost vjere spadaju u temelje kršćanstva. Na njima počiva i čitava zgrada katoličke teologije. Zato njima pripada najveća pažnja. Posebna teološka disciplina apologetika pokazuje razumnost vjerovanja. No kako ističu neki apologeti (Tromp, Lang), to nije dostatno. Treba pripraviti put do čina vjere, a treba vjeru i sačuvati cijeloga života. V. Fajdiga, profesor apologetike na ljubljanskom bogoslovskom fakultetu, napisao je »Praktičnu apologetiku«. On joj daje razna imena: *pastoralna apologetika*, *dispozitivna*, *integralna*, *apologetika praga*, *humanistički usmjerena apologetika*, i nikako ne želi umanjiti značenje »teoretske« apologetike. I sami pape, počevši od Pija XII (go-

vor redovnicima 8. XII. 1950) traže »praktičnu« apologetiku, da se kršćanstvo predstavi svijetu kao spasenje ne samo u »ontološkom« nego i »psihološkom« smislu. Treba prikazati poželjnost, privlačivost kršćanstva modernom čovjeku u takvom obliku da on u njemu spozna smisao svoga života i put do potpune sreće.

Knjiga ima pet dijelova. Ponajprije treba imati na umu složenost čina vjere, kod kojeg pored razuma sudjeluju volja i milost. Zatim je važna sama osoba praktičnog apologete. Njega prije svega treba da resi: širokogrudnost, dobrota, ljubav i psihološko razumijevanje. No kraj svih potrebnih osobina praktičan apologet ne smije zaboraviti da mu bez božje pomoći neće uspjeti da kršćanski nauk učini čovjeku tako privlačivim da bi ga prihvatio za cijeli život, jer usprkos ljepote, istine i dobrote evanđelja još je to uvijek »jaram« i »breme« (str. 67). U trećem dijelu dr Fajdiga nam otkriva »prava čovjekova«. Tu je osobito važno poglavlje o duhu prilagođavanja. Praktičan apologet ne smije davati utisak čovjeka koga je kršćanstvo istrgnulo iz života i napravilo strancem usred ljudi (str. 103). Osobito su vrijedne konstatacije M. Pflieglera na str. 108 o raskoraku vjere i života. Četvrti dio pokazuje životvornu vrijednost Objave za današnjeg čovjeka. Objavljene istine nadopunjuju naravno spoznaju čovjeka. Osobito se to vidi, ako se kršćanska nauka prikaže u svojoj cjelovitosti. No apologet ne smije zanijekati tajne u kršćanstvu i sve prikazivati kao da ih nema (str. 140). Vjera je velika škola za čovjekovu volju. Ljepota kršćanske istine velika je blagodat čovjeku. Duša ne stvara ljepote nego je sama podvrgnuta zakonu harmonije, koju je u nju položio njezin Stvoritelj (str. 146). Zato praktičan apologet u svom osobnom životu mora voditi računa o estetskim osjećajima ljudi, tako kod bogoslužnih stvari, kod dijeljenja sakramenata. U trećem je poglavlju dr Fajdiga pokazao u čemu je vrednota kršćanske nauke za čovjeka pojedinca, za ljudsko društvo, za kulturu, za narod. Važnost toga poglavlja ističe dr Fajdiga ovim riječima: »Zar ne idu ljudi upravo zato u sekte, jer misle da će u nji-